

Orgaan van de „Vereniging Vrienden van de Zaanse Schans”

Verschijnt 3-maandelijks

Redactie: Parkstraat 44, Zaandam

Maart 1970 No. 33

EEN OUDE ZAAGSELOVEN IN PERCEEL ZUIDEINDE 151 WESTZAAN

Najaar 1969 kwam de heer B. Ijskes bij mij en hij vroeg of ik mee wilde gaan naar Westzaan, waar hij nog een oude zaagseloven had ontdekt. Omdat deze oven¹⁾ zich in een oud pand bevindt, riep hij mijn hulp in om het pand zo om en nabij te dateren. Op een zaterdagmorgen zijn wij er samen op af gegaan en ik trof een pand aan waarvan de pui met de erboven staande topgevel in het begin van deze eeuw gemoderniseerd is. De pui is van rode steen met versierende randen van gele baksteen. Rechts in de pui is de voorzijde van de winkel. Maar de zijgevel, de zuiderweg, geeft een heel andere aanblik; hierin is nog een kozijn uit de bouwtijd (\pm 1680) van het huis aanwezig, met een kalf en scharnierdoken, waaraan de luiken hangen die de benedengedeelten van het raam afsluiten. Het andere venster is van eenzelfde makelij, alleen is hier het kalf verwijderd. De ingang en de andere vensters zijn alle uit deze eeuw.

In het huis gekomen, is het eerste vertrek de bakkerij, waarin de smuiger, bekleed met blauwe landschaptegels, de aandacht trekt. Hiertegen is de oven gebouwd (zie de afbeelding). De boezem van de smuiger is bekleed met landschaptegels zonder cirkel, met als hoekfiguren de bekende spinnekopjes. De bij een smuiger behorende hoogjes ontbreken, doch hier zijn nisjes aangebracht in de vlakke wanden met tegels met landschapjes zonder cirkel en zonder hoekfiguren; en de welfing is met verschillende soorten tegels bezet, waarbij vooral herder- en herderinfiguren opvallen. Ik kan mij niet aan het idee onttrekken, dat deze smuiger is ontstaan door verandering van een 17e eeuwse schouw, zoals deze in het Jagershuis op de Zaanse Schans aanwezig is.

Door een deur rechts van de smuiger komt men in de voorkamer, waarin een smuiger met paarse anjertegels met landschappen uit de 18e eeuw. In de puibalk zijn de moeten aanwezig van een dooddeur met ter weerszijden een raam.

De voorkamer beslaat drie vakken van het huis, de bakkerij twee en het achterend ook twee. Dit achterend is in het begin van deze eeuw zo verbouwd, dat van de oude indeling of gebruik zo op het eerste gezicht niets is terug te vinden. Bij uitsloping komt natuurlijk wel veel te voorschijn.

In de voorkamer is een gedeelte afgeschut voor de winkel, die ook in de afuiving doorloopt. Achter de winkel is een

portaal, waarin zich behalve de trap ook de enige bedstede die het huis nog rijk is, bevindt.

De bakkerij en de oven

De bakkerij heeft een moderne tegelvloer, deze was gemakkelijk te reinigen. De oven is uitgebouwd in de afuiving aan de noordzijde van het huis en de voorkant eindigt tegen de smuiger. De rookkap van deze nieuwe oven (gebouwd \pm 1880) is eveneens met 17e eeuwse tegeltjes bezet, waaronder enige met afbeeldingen van scheepjes die hoogstwaarschijnlijk van latere datum zijn.

De oven nu, zoals U kunt zien op de afbeelding, werd gestookt in de bakruimte (dat is waar de openslaande deurtjes voorzitten). In de namiddag als alle bakkerij-werkzaamheden aan de kant waren, werd deze geheel gevuld met brandstof. Aan de Zaan werd zaagsel gebruikt, maar in bosrijke gebieden was de brandstof hout, in de vorm van takkebossen; in de overige streken van ons land was turf de gebruikelijke brandstof, die per tjalk uit Drente werd aangevoerd. Afhankelijk van de omzet kwamen één of meer malen per jaar drie tjalken vol turf voor de wal. Tegenwoordig worden de ovens met gas of olie gestookt, terwijl er ook elektrische ovens gebruikt worden.

In de Zaanstreek was zaagsel uiteraard voldoende verkrijgbaar, temeer daar al het hout daar gezaagd werd; nu komt het meeste hout gezaagd aan. Wat het gebruik van de oven betreft, 's morgens was het eerste werk het aansteken; de rook nu kwam ook door de deuropening naar buiten en trok voor de oven langs naar boven door een schouw en een zeer grote schoorsteen.

Als de oven brandde, waarbij het vuur en de brandstof geregeld moest worden omgehaald met een lange roerstang, werd het deeg bereid, en de broden opgemaakt en onder de oven te rijzen gezet. De onderste deur in het midden is de toegang tot de rijruimte.

Indien nu het zaagsel geheel was verbrand, werd met een grote lange pook de oven leeggetrokken en de inhoud in een grote ijzeren doofpot gedaan. Daarna werd de bakvloer met een grote natte dweil, meestal een oude zak, of een oud visnet, schoongedweild en na een rusttijd van een

kwartier werd het inmiddels gerezen brood in de oven geschoven. Dit schoondweilen van de ovenvloer was nodig om vloerbroden en kadetten te bakken. Alleen op de vloer gebakken kadetten, gerold in rijstemeel, zijn lekker. Goed brood, wil het goed gaar zijn, moet minstens een half uur bakken, onafhankelijk van de temperatuur van de oven.

De bovenverdieping van het huis

Op de bovenverdieping kwamen enige eigenaardige zaken aan het licht. De slaapvertrekken zijn zonder enige historische waarde en de wanden ervan bestaan uit kraalschroten en zijn ongeschilderd. Tot in deze eeuw waren de zolders lege ruimten.

De rookkap van de oven heeft geen eigen kanaal en geen schoorsteen op het dak, maar het rookkanaal is op ingenieuze wijze ingemetseld in de rookkamer van de smuiger van de bakkerij. In de vloer van de zolder – als ruimte geheel ongeschilderd en met een open kap (er zit geen vliering in) – is tegen de afuiving in het tweede vak van achteren een gedeelte met nieuwere, dikkere planken opgevuld. Hier is een aanwijzing dat op deze plaats een schoorsteenkanaal heeft gestaan, vermoedelijk van de oude oven, die dan ook in de afuiving uitgebouwd heeft gestaan.

Aan het dakbeschoot is ook te zien dat tegen het laatste vak en verder naar achter uitstekend een vleugel dwars op het hoofdgebouwd was gebouwd in noordelijke richting. De aanwijzing hiervoor is een gedeelte van de kil die is achtergebleven. Hoe groot deze vleugel geweest is, is misschien nog in het oude kadaster te onderzoeken. De sloop van deze vleugel is misschien te dateren aan de hand van de oude koopaktes – zeer bereidwillig mij ter inzage gegeven

door de heer J. Benjamin te Westzaan – die tot 1895 een oppervlakte aangeven van 8 aren en 90 centiare en in 1928 een oppervlakte van 6 aren en 70 centiare. Ten noorden van de bakkerij staat een woonhuis van na 1920, dat dus deze vleugel kan hebben vervangen, alhoewel deze vleugel ook reeds eerder gesloopt kan zijn.

Bij het huis behoort al heel lang een vrijstaand pakhuis, in 1880 omschreven als een zaadpakhuis, en tegenwoordig ingericht als woonhuis.

Als merkwaardigheid kan nog vermeld worden dat de bakkerij tussen 1880 en 1895 bijna iedere vijf jaar van eigenaar verwisselde, waarvan eenmaal wegens het schuldig blijven van de aflossing van de hypotheek.

Achtereenvolgende eigenaren van de percelen waren:

	tot 10-5-1880	Teunis van Exter	koopsom
10-5-1880	„	29-6-1886 Pieter Rozee	f 5000.—
29-6-1886	„	30-4-1890 Pieter Jongejans Klz.	„ 2325.—
30-4-1890	„	18-4-1895 Muus Couvert (Coevert)	„ 2000.—
18-4-1895	„	10-5-1928 Aldert Dral	„ 2500.—
10-5-1928	„	heden C. Benjamin en erven C. Benjamin	

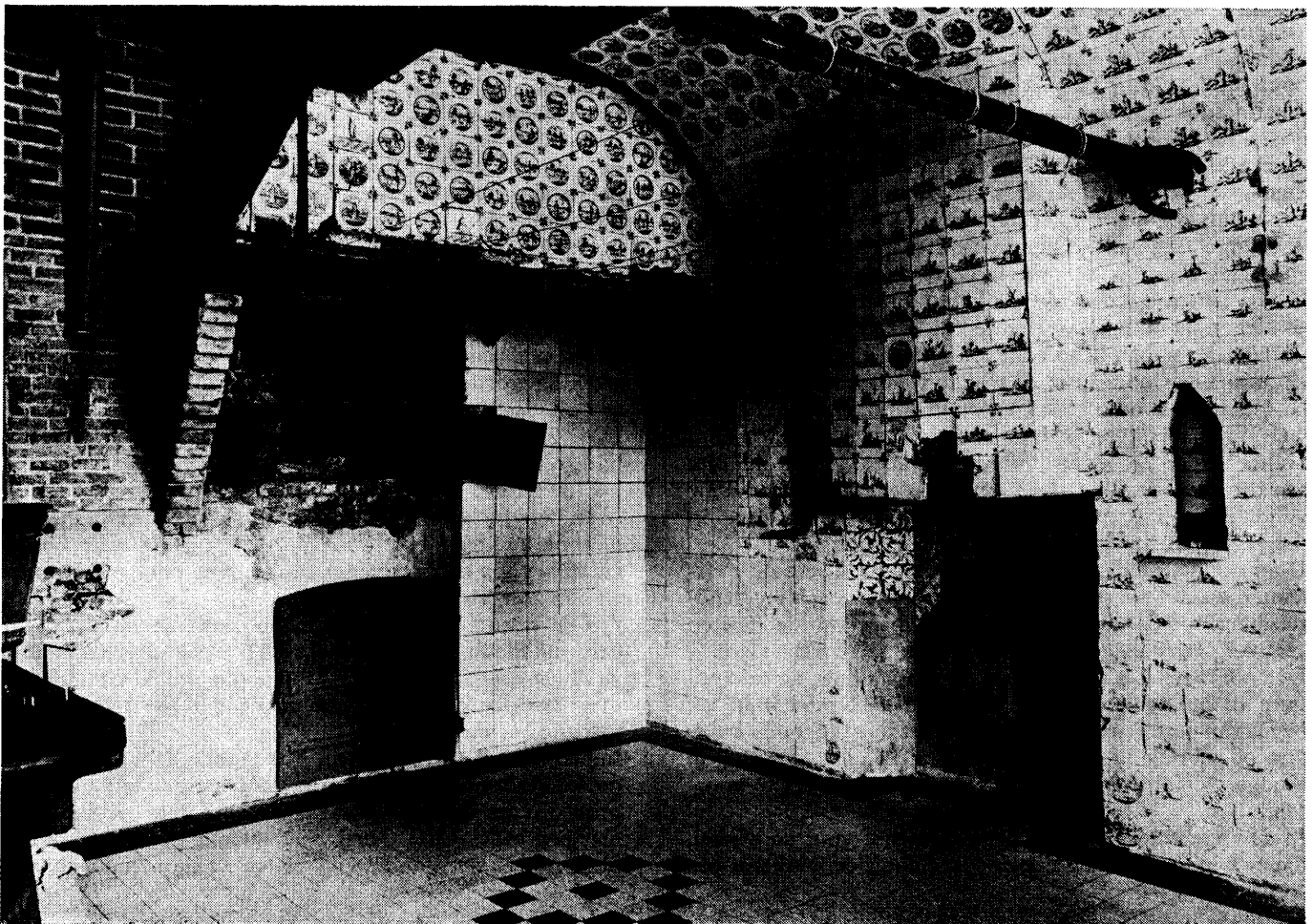
Over het gebruik van de oven is geschreven door B. IJskes.

De beschrijving van het huis is van S. Honig Jz.

De foto is van Dolf Kruger.

1) Bij mijn vluchtig onderzoek en informatie is gebleken dat er in de Zaanstreek van deze ovens bijna geen meer in gebruik is.

Van deze ovens stonden er een dertig jaar geleden in Westzaan nog een twaalfstal, die alle in gebruik waren. Voor een kleine gemeente als Westzaan rijkelijk veel, maar in de Zaanstreek wemelde het van de bakkers en de nu nog bestaande grote bakkerijen zijn meestal met een dergelijke zaagseloven begonnen en langzamerhand gemoderniseerd.

DE BRANDVEILIGHEID IN DE SCHANS

Door velen wordt telkens gevraagd, hoe het met de brandbeveiliging is gesteld en ik voldoe gaarne aan het verzoek van de redactie om hierover iets te vertellen.

Ingeval van brand, gaat er direkt een melding naar de brandweer van de Gemeente Zaandijk, welke na vertrek uit de garage in twee minuten aanwezig kan zijn. Hoewel de Schans op het grondgebied van de Gemeente Zaandam ligt is deze niet de eerste, die een waarschuwing ontvangt maar de tweede.

De brandweer n.l. van de buurtschap het Kalf (Gem. Zaandam) kan na 5 minuten aanwezig zijn.

Reeds geruime tijd hebben wij een eigen brandweerploeg onder leiding van ondergetekende, verder bestaande uit de heren F. Binsbergen Jr, S. Honig, D. Kind en H. Ijskes, allen bewoners van de Schans, die 's avonds en 's nachts paraat zijn.

Overdag wordt de brandbeveiliging waargenomen door een ploeg bestaande uit personeel van het restaurant „De Walvis” en de heer D. Kind, die altijd op de Schans aan het werk is.

Wat het materiaal betreft, momenteel bestaat dit uit: een standpijp met verdeelstuk, die aangesloten kan worden op

de 7 brandputten, die op verschillende plaatsen aanwezig zijn. Bij de oefeningen is reeds gebleken, dat er een grote druk op de waterleiding staat. Verder is aanwezig 100 meter slang en twee verstelbare straalpijpen. Dit alles is ondergebracht in een brandweehuisje staande naast het restaurant op een handige lorrie.

In de toekomst zal het materiaal nog worden uitgebreid met een kleine motorspuit.

Vermeldenswaard is nog, dat in ieder huis, één of meer brandblusapparaten voor het grijpen staan, welke regelmatig worden gecontroleerd.

Bij vorst zullen in de dichtgevroren sloten brandbijten gehakt en opengehouden worden. Rest nog te vermelden, dat voor de molens de waterleiding zal worden doorgetrokken tot de molen De Zoeker toe. De zorg voor deze monumenten, is voor wat de eerste aktie betreft, eveneens aan de brandweerploeg toevertrouwd.

Rest mij nog de wens uit te spreken, dat het bij oefenen mag blijven en dat wij nooit werkelijk in aktie zullen moeten komen.

B. Ijskes

ONZE ZEVENDE JAARVERGADERING

Op maandag 3 november hield onze vereniging de Jaarvergadering in Restaurant „De Walvis”.

In zijn openingswoord vertelde de voorzitter iets over de grote propaganda, die gemaakt is op de z.g. „Houtdag” in Den Haag; een bijeenkomst van de houtstichting, waarvan een uiteenzetting werd gegeven over de Zaanse houtbouw en over ons werk aan de Schans.

Verder herinnerde hij nog aan het feit dat wij in 1971 10 jaar bestaan en dat het bestuur wil streven naar een ledenbestand van 1000. De leden werden opgewekt hieraan krachtig mee te werken. Nog 120 leden ontbreken eraan.

De aftredende bestuursleden de heren D. de Boer, J. Kaal en A. Voorbergen werden bij acclamatie herkozen. Terwijl in de vacatures G. C. Huig en A. F. Neuhaus eveneens bij acclamatie werd voorzien door de benoeming van de heren

P. T. Smit, notaris te Hilversum en J. Vercouteren uit Krommenie.

Daarna vertoonde het lid de heer H. Poppen dia's van oud-Zaandam, waarbij de toelichting werd gegeven door de heer S. Honig.

Wat betreft de financiën werd op deze nog medegedeeld, dat de financiële positie van de Stichting Zaanse Schans niet bepaald rooskleurig is. Verscheidene projecten die op bouw wachten, met name de woning De Skeve Skans, Oostzijde Zaandam, ondervinden vertraging. Met de opbouw van de herenhuizen d'Mol en het Noorderhuis zijn grote sommen gemoeid.

De Vereniging droeg dit jaar weer f 15000.— af aan de Stichting. Het is thans zo dat de bedragen, die de vereniging jaarlijks remitteert een zeer gewaardeerde bijdrage vormen aan de jaarlijkse exploitatie.

NAAR 1000 LEDEN IN 1971

Dezer dagen hadden wij een ambachtsman in ons huis aan het werk. Onder de koffie vertelden wij hem over het werk aan de Zaanse Schans. Hoe moeizaam alles verloopt en hoe de mensen die met hun familie in het dorpje lopen te genieten daarvan geen notie hebben.

Hoe wij aanvankelijk dachten in 10 jaar alles te zullen verwezenlijken en nu nog vijf jaar nodig hebben.

„Ja,” zei onze toehoorder, „daar denk je zo niet bij na. Ik geniet er ook altijd van met vrouw en kinderen, ik film er vaak.” En op onze vraag of hij dan lid wilde worden van de Vereniging, was het spontane antwoord: „Natuurlijk, dat had ik allang moeten doen, noteer mij maar en niet voor tien gulden, maar voor meer.”

Na even doorpraten bleek dat hij nog wel meer geestdrif-

tigen kende, die er slechts niet toe gekómen waren om zich als lid te melden. Hij wilde wel een handje helpen in de richting van de 1000 – hebben jullie die nog niet eens? – en verdween met een pakket propagandamateriaal.

Ja zo gaat dat, de mensen willen persoonlijk benaderd worden en dan zijn ze vaak wonderlijk snel bereid. Zouden onze bijna 900 leden niet in staat zijn 10 nieuwe leden per maand te winnen?

Want als dat gebeurt zijn we er! Aan de 1000 leden! Waarvoor meer steun kan worden gegeven aan de bouw van ons monument, waar straks in de zomer weer duizenden bezoekers van zullen genieten.

Of behoort U tot hen die met hun familie erheen tijken geen notie hebben . . .

GOED JAARS EINDJES

Voorheen bouwde men, als men een goed jaar in zaken had weer een eind aan de (buiten) woning. Zulk een verlengstuk noemde men een „Goedjaarsend”.

* Lid voor het leven: f 1000.—
Het jaar begon goed, doordat Mej. W. M. Koster zich meldde als lid voor het leven niet gewoon à f 200.—, maar à f 1000.— in eens. Wel een goede blijk van meelevens.

* En de Provincie: f 300.000
De Provincie geeft in 1970, in verband met de verdere plannen van de Stichting voor de eerstvolgende 5 jaar een extra subsidie van f 300.000.—.
Die wordt verleend op voorwaarde dat het Rijk het dubbele voor zijn rekening neemt . . .

* Nieuw bezit „Zaans Skoon”
Niet in de Zaanse Schans, maar op de plaats waar het eenmaal gebouwd is, verwierf de Stichting Zaanse Schoon, pand Verlanenpad 2 Zaandijk. Het pand, dat op de Monumenten lijst staat, zal grondig gerestaureerd worden.

* Geen G.J.E.
maar een Slecht Jaars Begin:
De brand in het Arnhemse Openlucht Museum op 9 januari. Het trof ons te meer, omdat het uitgerekend het Zaanse buurtje betrof. De winkel van Köhne ging in vlammen op. Maar gelukkig is het grote koopmanshuis gespaard. Er wordt ernstig aan herbouw gedacht. De tekeningen zijn bewaard gebleven.

NIEUWE LEDEN

Sedert onze laatste opgaaf in oktober 1969 mochten wij de volgende nieuwe leden, die wij hierbij van harte welkom heten, inschrijven:

Amstelveen

J. N. Fransen, Rozenoord 43

Amsterdam

C. H. Beek, Herculesstraat 12-II
W. Breitensteins Handel Mij. n.v., Herengracht 270
N. Fransen-Heyn, Apollolaan 34
O. Greiner, J. W. Brouwersstraat 8
A. Lindenbergh-Heyn, Beethovenstraat 137-I

Bunnik

J. A. v. Leeuwen, Smalleweg 8

Delft

Prof. Ir. A. de Heer, Poortlandplein 4

Dubbeldam

A. M. Dekker, Burg. Jaslaan 5

Ermelo

A. Westerterp-Heyn, Oranjelaan 4

's-Gravenhage

Ir. W. S. v. d. Erve, Laan v. Nieuw Oost-Indië 137
J. B. Lürsen, v. Boetzelaerlaan 154
J. Sprey, Obrechtstraat 97

Heiloo

J. N. v. d. Stadt, Zeeweg 36

Vereniging „Vrienden van de Zaanse Schans”

Opgericht 1 oktober 1961
Goedgekeurd bij K.B. van 16 augustus 1967
Secretariaat: A. Voorbergen, van Ostadestraat 7, Zaandam
Penningmeester: D. de Boer Ezn.,
Evertsenstraat 1, Wormerveer
Postgiro 742899 ten name van:
Penningmeester Ver. Vrienden van de Zaanse Schans,
Wormerveer

Hilversum

Dr. Mr. D. H. Smit, Laan van Vogelenzang 26

Hoogkarspel

A. van Nieuwenhuize, P. Konijnstraat 44

Rotterdam

H. Verhoef, Willebrordusstraat 120
J. Vuyk, Diepenbrocklaan 22

Sanpoort Zuid

Mevr. Hesselink, Papenburghlaan 4

Scheveningen

W. F. H. v. Espen, Mechelsestraat 97

Voorschoten

A. de Bloeme, Wijngaardenlaan 89

Zaandam

M. v. d. Beek, Wibautstraat 31
C. Blinkman, Pr. Hendrikstraat 17
G. Dil, Heerenstraat 3
C. P. Hartland, D. Doniastraat 117
F. Hoorn, Hof van Zaenden 11
J. v. d. Horst, Ringweg 208
L. Luttinkhuizen, Wibautstraat 213
P. van Ouwkerk, Rustenburg 28
G. J. Maas, Twiskeweg 117
J. Starreveld, Westzijde 356
P. Starreveld, Pharus 307

BUITENLAND

Londen S.W.7

J. Fietelaars, c/o Hyde Park Gate

LID VOOR HET LEVEN

Amsterdam

B. Poulie, p/a Nieuwe Hemweg 106

FOTO-COPIEËN VAN OUDE NUMMERS „ANNO 1961”

Er kan nog besteld worden tot 30 april a.s. Voor bijzonderheden, zie het nummer van oktober 1969.